

ІСТОРІЯ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

УДК 094 (477.62)

БЕНЧУК В.О.

<https://orcid.org/0000-0002-3516-5871>

ТРОФИМОВИЧ В.В.

<http://orcid.org/0000-0003-0083-0437>

<https://doi.org/10.33577/2313-5603.38.2022.149-166>

ЗАГАЛЬНА ОПЕРАТИВНА ОБСТАНОВКА В ЗОНІ ПРОВЕДЕННЯ АТО (серпень 2014 р.)

У статті аналізується оперативна обстановка в зоні проведення Антитерористичної операції напередодні вторгнення батальйонно-тактичних груп збройних сил російської федерації на материкову Україну в серпні 2014 р. Відзначається, що після окупації півострова Крим РФ сконцентрувала свої військово-політичні засоби на території так званої «Новоросії». Це призвело до суспільно-політичного протистояння, яке після військової інтервенції російської групи на чолі з І. Стрелковим («Гіркін») переросло у збройний конфлікт. З метою захисту суверенітету та територіальної цілісності Україна оголосила про початок АТО, сформувавши відповідний штаб, управління якого перейшло до армійського командування. Намагання врегулювати ситуацію політичними засобами з боку українського керівництва не увінчалось успіхом. Тому ЗСУ та інші силові відомства приступили до звільнення тимчасово окупованих територій. Це загрожувало російським окупаційним адміністраціям «ДНР/ЛНР» розгромом. Як результат, офіційна Москва прийняла рішення про проведення спільної військової операції своїх регулярних військ із бойовиками проти об'єднаних сил АТО.

Ключові слова: АТО, збройний конфлікт, оперативна обстановка, російсько-українська війна, Україна.

Постановка проблеми та її актуальність. Військову агресію росії проти України у період з 20 лютого 2014 р. до 24 лютого – 2022 р. загальноприйнято називати гібридною війною. Її поворотним моментом стали події в серпні 2014 р., коли російські регулярні війська провели спільну військову операцію з парамілітарними групами невизнаних «республік». Це призвело до

Бенчук Віталій Олександрович, аспірант, Національний університет «Острозька академія», м. Острог.

Трофимович Володимир Васильович, доктор історичних наук, професор кафедри історії України ім. проф. М.П. Ковальського, Національний університет «Острозька академія», м. Острог.

© Бенчук В.О., Трофимович В. В., 2022

загрози українським силам на кількох напрямках. Але найбільшого розголосу набула ситуація навколо Іловайська через низку суб'єктивних та об'єктивних факторів. Це змістило фокус уваги на останні події, призвівши до їх політизації, в тому числі у військовому дискурсі, виносячи за дужки загальну картину тогочасних подій. Тому їх неупереджений та ґрунтовний аналіз є актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Серед робіт військового характеру слід відмітити: працю авторського колективу Міністерства оборони, Генерального штабу ЗСУ й інших міністерств і відомств «Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014-2016)»; розділ «Україна в умовах збройної агресії російської федерації» у посібнику «Нариси воєнно-політичної історії України» за авторства Валерія Грицюка, Олександра Лисенка, Сергія Сегеди та Володимира Трофимовича. Варті уваги праці Юрія Бутусова, Романа Зіненка, Олександра Дем'янюка, Михайла Жирохова, Серґа Марка, Аліни Павлюк, Юрія Стасюка, Олександра Суркова, Ярослава Тинченка, Сергія Фролова, авторських колективів – «Добробати», «У вогняному кільці. Оборона Луганського аеропорту» та інші.

Серед історико-ретроспективних досліджень значний інтерес становлять напрацювання Олександра Бойка, Павла Гай-Нижника, Миколи Лазаровича, Григорія Перепелиці, Юрія Руденка, фундаментальна праця співробітників Інституту історії України НАН України «25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави» та інші.

Закордонна історіографія представлена доробком британського та канадійського політолога українського походження Тараса Кузьо, американського історика Тімоті Снайдера, російських авторів Антона Антонова-Овсієнка, Михайла Литвинова, Сергія Норіна, Анатолія Циганка та інших. При цьому, якщо А. Антонов-Овсієнко намагався об'єктивно відобразити події, то роботам названих його співвітчизників притаманна ідеологічна заангажованість, недостовірність викладеного матеріалу, перекручування фактів.

Мета статті. Спираючись на останні публікації та доступні джерела, автори роблять спробу охарактеризувати загальну оперативну обстановку в зоні проведення АТО у серпні 2014 р.

Виклад основного матеріалу. 20 лютого 2014 р. військово-політичне керівництво РФ розпочало військову агресію проти

України. У цей же день, з одного боку, відбулося кровопролиття на вулицях Києва між активістами та представниками силових відомств, а з іншого – переговори між тогочасною українською владою й опозицією щодо підписання угоди про врегулювання кризи в Україні. На них були присутні міністри закордонних справ Німеччини, Польщі, Франції та представник від РФ Володимир Лукін. Вони мали стати гарантами цієї угоди, проте російська сторона відмовилася ставити свій підпис під документом (*Денисенко, 2021: 714*).

Окрім В. Лукіна, в українську столицю прибули Володимир Сурков, російський державний діяч і соратник володимира путіна, та Сергій Беседа, генерал ФСБ. Того ж дня Віктор Янукович прийняв непросте рішення і самоусунувся від влади (*Снайдер, 2020: 149*). Це призвело до послаблення та деморалізації державних органів управління на всіх рівнях, особливо силових. Майже водночас із цими подіями відбулась окупація півострова, а у південно-східних регіонах місцеві клани разом із представниками російської «п'ятої колони» спровокували тутешнє населення на виступи проти нової революційної влади (*Воротинцева, Казанський, 2020: 190-191*).

Настрої жителів Донбасу були протестні, оскільки всі регіональні ЗМІ, провладні центральні канали, риторика місцевої влади під час Революції Гідності систематично й нескінченно залякували їх «міфічними ешелонами, заповненими бойовиками «Правого сектора»... народ дійсно повірив і, по-перше, почав серйозно боятися західноукраїнських бойовиків, по-друге, приступив до створення загонів самооборони...». До того ж, значна їх частина була розчарована через те, що від «своїх», тобто влади В. Януковича, очікувала покращення свого соціально-економічного становища. Проте бажаного не відбулося (*Валерієв, 2014*).

Таким чином, на Сході України відбулося суспільно-політичне протистояння між прихильниками Майдану та його противниками. Через самоусунення В. Януковича влада на місцях намагалася зберегти свій вплив, а тому провокувала «керований» бунт у вигляді «народного заколоту» для торгу з офіційним Києвом. Але у вуличних протестах було кілька центрів впливу, з одного боку – місцева влада, а з іншого – проросійські сили, маргінали. Цілі у них також були різні, так як московським маріонеткам були притаманні ірредентистські настрої та розчарування Партією

Регіонів, і тому вони прагнули самим стати владою. Тому висновок Володимира Головка і Лариси Якубової, що «актори на сепаратистській сцені Донбасу були начебто старі («люди» місцевих авторитетів), але замовники в них вже були інші – у Москві», найбільш правдиво характеризує ситуацію, що склалася на Донбасі (*25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави, 2016: 645*).

Захоплення Криму РФ без активних бойових дій ускладнило ситуацію, трансформувало антимайданівський рух у проросійський, який з плутаних і неконкретизованих цілей кристалізував цілеспрямовану мету. Тобто «кримський успіх» породив ейфорію як серед керівництва офіційної Москви, так і серед місцевих проросійських сил, які повірили в аналогічний сценарій для інших українських територій. До того ж, завершення окупації півострова дозволило перекинути бойовиків, які були відправлені у південно-східні регіони. Як результат, було проведено спеціальну операцію в деяких регіональних центрах – Донецьку, Луганську, Харкові, котру згодом почали називати «російська весна». Наслідком останньої стало захоплення приміщень обласних рад, управлінь СБУ, інших державних установ. Втім події в Харкові, а також у Донецькій і Луганській областях мали суттєві відмінності. В останніх двох діяльність бойовиків була спрямована на захоплення зброї, тоді як у Харкові їхні дії мали більш суспільно-політичний характер. Крім того, в останньому українському силовикам вдалося звільнити та зачистити захоплені приміщення, а в інших містах Антитерористичні операції не мали успіху (*Біла книга антитерористичної операції на Сході України (2014–2016). 2017: 20-21*).

Під прикриттям нібито «народного заколоту» російська диверсійна група, так звана «кримська рота», здійснила військову інтервенцію на Донеччину. Вона складалась із 52 осіб на чолі з відставним офіцером ФСБ Ігорем Стрелковим («Гіркіним»). Її вторгнення з боку Донецька забезпечила команда «народного губернатора» Павла Губарева. Їх основна мета, як вважали члени групи, полягала у підготовці відповідних умов для приходу регулярних частин російської армії. Їх прихід призвів до інспірації збройного конфлікту й переобрання важелів управління «Донецької народної республіки» кураторами з РФ – за політичний напрямок

відповідав Олександр Бородай, «прем'єр-міністр ДНР», а за військовий – Ігор Стрелков, «міністр оборони» (*Жучковський А. 2018: 20, 23, 28*).

У Луганській області ситуація розвивалася за іншим сценарієм. «Російську весну» в цьому регіоні, на відміну від Донеччини, очолили місцеві представники, люди «господаря» краю Олександра Єфремова, керівника фракції Партії Регіонів у Верховній Раді України (2010 – 2014 рр.), зокрема «народний губернатор» Валерій Болотов. З ним українська сторона тривалий час намагалася вести переговори, які, на жаль, 27 квітня 2014 р. завершилися проголошенням «Луганської народної республіки» й початком збройного конфлікту і в Луганській області (*25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави, 2016: 644*).

На тлі цих подій володимир путін вже публічно оголосив свою мету в Україні. Зокрема, 17 квітня, під час прес-конференції, він заявив, що південно-східні регіони України – це Новоросія, історично російські території, котрі були подаровані Україні більшовиками. Тому російська сторона почала активно постачати на Донбас зброю, гроші, росіян-добровольців, кураторів, представників своїх силових та армійських відомств (*МакФол, 2020: 397-398*). Зважаючи на перехід суспільно-політичних заворушень у збройний конфлікт, 14 квітня 2014 р. українська влада оголосила про початок Антитерористичної операції. Головна відмінність від попередньо проведених подібних операцій полягала у залученні до неї Збройних Сил України. Це було обумовлено територіальною загрозою після окупації Криму. Разом із тим, це призвело і до зміни характеру військового протистояння через залучення важкого озброєння, зокрема бронетехніки, артилерії, авіації.

Антитерористичний центр, згідно із законодавством України, очолив генерал-лейтенант СБУ Василь Крутов, а інші суміжні органи, залучені до проведення АТО – ЗСУ, МВС, НГУ, ДПСУ, координували власну діяльність через своїх представників. Генеральний штаб ЗСУ, своєю чергою, створив спеціальну робочу групу, яка запропонувала змінити характер проведення АТО – від «антитерористичних-правоохоронних» до «військово-оперативних» методів. Подальше загострення військової ситуації, розширення зони бойових дій, збільшення втрат серед особового складу, важкої техніки, літальних апаратів змусило в. о. Президента України Олександра Турчинова прийняти рішення, згідно з яким

командування АТО перейшло до армійського керівництва – першого заступника очільника Антитерористичного центру Віктора Муженка. Крім того, армійським командуванням було утворено окремий штаб АТО, який став органом управління всіма силами, залученими до її проведення (Сурков, 2021: 39, 47,49).

Після президентських виборів у травні 2014 р. змінилося політичне керівництво країни – було обрано нового президента України Петра Порошенка, який 7 червня прийняв на себе обов'язки Головнокомандувача ЗСУ. Він виступив з ініціативою мирного врегулювання збройного конфлікту, запропонувавши власний план. Такий крок, на думку В. Головка, був обумовлений розумінням останнім того факту, що «місцеве населення на Донбасі у своїй більшості не підтримує сепаратистів і не хоче продовження воєнних дій». (Головка, 2015: 187).

Таким чином, із 20 по 27 червня в односторонньому порядку українською стороною було проголошено перемир'я. А 23 і 27 червня у Донецьку відбулися два раунди перемовин: з одного боку, представник офіційного Києва Леонід Кучма, спецпредставник Організації з безпеки та співробітництва в Європі Хайді Тел'явіні, посол Росії в Україні Михайло Зурабов, а з іншого – «прем'єр ДНР» Олександр Бородай і «голова парламенту ЛНР» Олексій Карякін. Крім того, тут були присутні як «офіційні особи» Віктор Медведчук і Нестор Шуфрич, а бойовиків представляв Олег Царьов (25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави, 2016: 664).

Напередодні оголошення перемир'я штаб АТО завершив проведення військової операції «Крейдова флора», у результаті якої, з одного боку, вдалося перерізати шляхи Сіверськ-Заколотне і Заколотне-Миколаївка, що ускладнило противнику забезпечення своїх сил у Слов'янську, а з іншого – захопити плацдарм, який дозволив накопичити сили і засоби для наступної військової операції – Миколаївсько-Слов'янської (Сурков, 2021:129).

Дипломатичні ініціативи не досягнули своєї мети, тому Головнокомандувач ЗСУ оголосив про відновлення наступальних дій з метою звільнення тимчасово окупованих територій. Стратегічний план штабу АТО полягав у наступному:

§ відновлення контролю над державним кордоном із РФ, аби припинити постачання з останньої зброї, боєприпасів, матеріально-технічних засобів і живої сили для бойовиків;

§ розподіл контрольованої бойовиками території на декілька частин;

§ оточення найбільших угруповань бойовиків і створення умов для їх роззброєння, а у разі опору – для знищення.

Також були сформовані відповідні органи управління, зокрема сектори відповідальності на територіях Донецької та Луганської областей (сектори А, С, Б, Д та район М) (*Аналіз антитерористичної операції...*, 2015: 1).

На цей момент російська сторона скоригувала свої плани, зважаючи на обставини, зокрема на відсутність масової підтримки місцевим населенням дій окупантів. Тому до кінця червня у публічному дискурсі зникла тема «Новоросії», а свої ресурси вона спрямувала на «перетворення окупованої частини Донбасу на джерело постійної нестабільності для України» (*Снайдер, 2020: 183*). Але відновлення наступальних дій з боку української сторони загрожувало існуванню «республік», тому Кремль прийняв рішення про проведення військової операції з метою збереження життєдіяльності останніх. Для його реалізації потрібно було отримати контроль над українським кордоном. Втілення задуму почалось із масованої артилерійської підготовки вздовж лінії бойового зіткнення. Зокрема, 11 липня зс рф зі своєї території здійснили перший ракетно-артилерійський обстріл по позиціях українських військових у с. Зеленопілля. У подальшому вони продовжили систематичні обстріли по прикордонних позиціях як з території, що контролювалася бойовиками, так і з власної (*Аналіз ведення антитерористичної операції... 2015: 4*). Одночасно вздовж кордону росіяни почали накопичення сил і засобів для наступу. Зокрема, до початку серпня на прикордонні було організовано близько 23 таборів з особовим складом і технікою. За словами Т. Снайдера, це була «російська контратака проти української армії» (*Снайдер, 2020: 187, 199*).

Разом із тим, збільшилася підтримка «ДНР/ЛНР» через постачання бронетанкового, артилерійського, протиповітряного озброєнь та залучення кадрових російських військовиків, які під прикриттям бронетехніки брали участь у боях на кордоні. Це призвело до оточення українських бійців в секторі Д і перекриття для них шляхів постачання. Через те штаб АТО прийняв рішення про проведення операції щодо їх деблокування (*Муженко, 2016. Іловайськ через призму часу. Частина 1*).

У результаті успішних дій ЗСУ на початку серпня вдалося прорвати вороже кільце й провести оперативний відступ близько 3 тис. угруповання разом з бойовою технікою, котрі були виведені з сектора та замінені іншими підрозділами (*Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю з С. Собко*). Їх завдання полягало у створенні кола ізоляції по рубежу Станиця Луганська-аеропорт «Луганськ»-Лутугине-Ребрикове-Ровеньки-Дякове-Дмитрівка-Степанівка-Савур-Могила. Таким чином, була створена «буферна зона» між контрольованими бойовиками територіями, з одного боку, та кордоном із РФ – з другого, щоб лінія ізоляції була віддалена від кордону на відстань, недосяжну для більшості ворожих артилерійських засобів (*Аналіз ведення антитерористичної операції... 2015: 10 - 11*).

Загалом, на початку серпня 2014 р. оперативна обстановка в зоні проведення АТО склалася наступна: у секторі А успішно були звільнені селища Новосвітлівка, Хрящувате, Станиця Луганська, що, з одного боку, дозволило взяти Луганськ у кільце, а з іншого – перекрити дорогу Луганськ-Краснодон, через яку росія здійснювала підтримку ворожого угруповання (*У вогняному кільці, 2018: 317*). Також, на цьому напрямку наші війська намагалися вийти на український кордон, однак через загрозу артилерійського ураження змушені були відійти на вихідні позиції до так званого кола ізоляції (*Аналіз ведення антитерористичної операції... 2015: 6*); у секторі С українські військовики рухалися у двох напрямках, мета яких полягала у взаємодії з силами сектора А взяти в оточення Алчевськ і Стаханів, де знаходилися значні сили ворога, а в іншому – оточити Горлівку, що давало можливість знищити формування Ігоря Безлера («Бес») і приступити до подальшого оточення Донецька (*Сурков, 2021: 303*). Важке становище склалося у секторі Д, у напрямку якого російські сили сконцентрували свій головний удар і систематично вибивали українських військових зі своїх позицій, захопивши на початку серпня контрольно-пропускний пункт Маринівка. Таким чином вони отримали повний контроль над українським кордоном від КПП Ізварине-до КПП Маринівка. Це дозволило ворогу приступити до наступальних дій (*Тинченко, 2014: 8*). Але попри складну ситуацію, військово-політичне командування України на нараді, що також відбулася на початку серпня, прийняло рішення про «масштабні цілі наступальних операцій, які мали проходити

одночасно на чотирьох стратегічних напрямках», а саме: Донецькому, Луганському, Горлівському, Алчевсько-Стаханівському (Бутусов, 2014: 3).

Контроль над кордоном дав змогу командуванню зс рф розпочати інтервенцію на материкову частину України. Спільна операція регулярних частин російських військ у взаємодії з незаконними військовими формуваннями отримала назву «Северный ветер» (Бенчук В. 2019: 78). Водночас відбулися зміни у керівництві «ДНР». Російські громадяни – «прем'єр-міністр ДНР» О. Бородай та «військовий міністр» І. Стрелков були відкликані назад у рф. Новим керівником квазідержави був призначений місцевий представник Олександр Захарченко, а за силовий блок відповідальним став Володимир Антюфєєв, який напередодні нового призначення працював на аналогічній посаді в Придністров'ї (*Собчак живьём...*).

До наших днів дискусійним залишається питання: коли зс рф розпочали вторгнення і коли військово-політичне керівництво України сприйняло його як дійсність з усіма витікаючими наслідками? Оскільки, наприклад, офіційно озвучена позиція звучить так: «Розвідувальна інформація про перетин державного кордону України колонами військової техніки збройних сил рф почала надходити до штабу АТО та Генерального штабу 25 серпня 2014 року. Остаточо факт вторгнення регулярних підрозділів рф було підтверджено 26 серпня після захоплення у полон військово-службовців повітряно-десантних військ зс рф» (*Аналіз ведення антитерористичної операції... 2015: 15*).

Інші джерела інформації свідчать про протилежне. Зокрема, вітчизняні та західні журналісти в другій декаді серпня систематично повідомляли про перетин українського кордону колонами російської бронетехніки, в якій було декілька десятків БМП, БТР і вантажівок. Наприклад, близько 50 БТРів проїхали пропускний пункт Ізварине, а потім «розчинилася в полях» (*Російська військова техніка перетнула кордон України – іноземні журналісти, 2014*).

Військовий історик М. Жирохов опублікував один із записів журналу бойових дій 19-ї ракетної бригади, в якому зафіксовано: «13.08.2014. Від розвідувальних підрозділів штабу АТО прийшла інформація про появу колони 18-ї ОМСБр рф у районі населеного пункту Сніжне. Рішенням відділу ракетних військ і артилерії штабу АТО для знищення колони був здійснений груповий

ракетний удар...». Пізніше участь 18-ї ОМСБр рф у боях на території України на початку серпня було підтверджено даними розслідування російських журналістів у зв'язку із загибеллю одного із солдатів цієї бригади – Антона Туманова (*Жирохов, 2017*). Т. Снайдер також виокремив цей епізод, стверджуючи, що під час ракетного удару було підірвано «склад боеприпасів, убито 120 осіб і поранено ще 450». До того ж, він навів приклад участі в боях в Україні у першій і другій декаді серпня інших російських частин, а саме: 76-ї і 106-ї десантно-штурмових дивізій, 137-го десантно-штурмового полку, 6-ї окремої танкової бригади, 200-ї моторизованої піхоти (*Снайдер, 2020: 199-202*).

Отже, склалася неоднозначна ситуація: російська сторона перейшла до контрнаступальних дій, а українська продовжувала дотримуватися свого першочергового задуму, попри його крах, оскільки його головний пункт щодо контролю над державним кордоном з метою недопущення підтримки бойовиків з російського боку не був виконаний (*Аналіз ведення антитерористичної операції... 2015: 1*). Штаб АТО, очевидно, недооцінив інформацію, сприймаючи її як панічну чи перебільшену, розцінюючи це не як повномасштабне вторгнення, а намагання росіян збільшити підтримку своїм маріонеткам через загрозу розгрому.

11 серпня 2014 р. в. путін заявив, що РФ спрямовує в Україну перший «гуманітарний конвой», доставити який мали 280 вантажівок. Ця «допомога» була однією з найбільших за всю історію конвоїв (*Путін заявив, що спрямовує в Україну свій "гуманітарний конвой", 2014*). Вона також вплинула на ситуацію, так як фури були завантажені військовими засобами та боеприпасами, а українські військові отримали наказ їх не чіпати, а пропустити. Таким чином, попри оточення великих агломерацій і контроль доріг, противник отримав можливість доставити вкрай важливий вантаж. Як згадували українські бійці, після прибуття цієї «допомоги» ситуація критично погіршилася (*У вогняному кільці, 2018: 364-366*).

Згідно з інформацією Генерального штабу ЗСУ, 24 серпня 2014 р. в Україну вторглися 8 батальйонно-тактичних груп, які нараховували: особового складу – понад 6 тис. осіб; танків – до 70; бойових броньованих машин – до 270; артилерійських систем – до 90 одиниць. Це створило загрозу на трьох напрямках – Маріупольському, Луганському та Іловайському (*Аналіз ведення антитерористичної операції... 2015: 16*).

Через трагічний розвиток подій навколо Іловайська автори вважають за потрібне детальніше зупинитися на цих подіях. Наказ про його звільнення добровольчі батальйони НГУ отримали 8 серпня 2014 р. під час наради на базі дислокації батальйону «Донбас» у м. Курахово. На ній були присутні Міністр внутрішніх справ України Арсен Аваков, секретар Ради національної безпеки і оборони О. Турчинов і командувач сектора Б генерал-лейтенант Руслан Хомчак (*Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю з С. Семенченком; Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю із Р. Онищенком*). Юрій Бутусов також стверджує, що відповідне завдання підрозділи отримали 8 серпня «на нараді командування сектора Б і командирів батальйонів МВС і Нацгвардії». На ній останні висловили занепокоєння про недостатність сил для подібного задуму, проте їх переконали в залученні оперативних резервів у ході виконання завдання (*Бутусов, 2014: 3*).

Перша спроба звільнити Іловайськ силами добровольчих формувань, дії яких прикривали кілька одиниць бронетехніки, була зроблена 10 серпня, втім вона завершилася невдачею. Повторний захід здійснили 18 серпня, з врахуванням попередніх помилок. Але через недостатність кадрових військ із важким озброєнням в оперативному резерві у звільненні брали участь підрозділи «Донбас», «Азов», «Шахтарськ», «Дніпро-1» і Добровольчий Український Корпус «Правий Сектор» (*Бенчук, Грицюк, 2019: 48-51*). Їхні сили були підсилені зведеною ротою 17-ї окремої танкової бригади і 93-ї ОМБр та бронетехнікою 51-ї ОМБр. Слід відзначити, що для цих підрозділів виконання подібного роду задач не було притаманне. Як правило, їх використовували для зачищення уже звільнених територій. Лише «Азов» і «Донбас» мали подібний досвід, отриманий під час взаємодії зі ЗСУ, в яких ключову роль відігравали саме останні (*Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю з Д. Кулішом*).

Українським бійцям вдалося зайти у місто, але їм не вистачало сил для його повного звільнення. Крім того, через не до кінця з'ясовані обставини з міста відійшли «Азов» і «Шахтарськ». Для завершення поставленого завдання 24 серпня угруповання в Іловайську було підкріплено підрозділами МВС – «Херсон», «Світязь», «Івано-Франківськ», «Миротворець». На цей момент російські війська перейшли до оперативного оточення українських сил у районі сектора Б навколо м. Іловайськ та в районі сектора С

поблизу Луганського аеропорту, а після захоплення м. Новоазовська виникла загроза і для м. Маріуполь (*Зиненко, 2016: 105*).

Мета ЗС РФ полягала не у захопленні території, а у нанесенні військової поразки на одному з напрямків, щоб деморалізувати як українське суспільство, так і військово-політичне керівництво. Офіційна Москва була зацікавлена у перемир'ї через низку обставин: вона зазнала значних втрат серед своїх військ; намагалася приховати присутність російських регулярних частин, а подальше перебування останніх на материковій Україні збільшувало би доказову базу їх присутності; їй потрібно було структурувати державну систему управління «республік».

Ідеальною цілю стали сили навколо Іловайська, оскільки там була зібрана найбільша кількість добровольчих формувань, що з оперативного-тактичної точки зору мало би бути легким завданням для росіян, порівняно з Луганським напрямком, де їм протистояли ЗСУ, укомплектовані контрактниками зі значним важким озброєнням. І, що не менш важливо, за розвитком подій у секторі Б уважно слідкувало як суспільство, так і ЗМІ.

Штаб АТО намагався посилити їх 2-ю батальйонно-тактичною групою 51-ї ОМБр. Перша її група була відправлена 22 серпня залізницею з Рівного. Вона складалася з командира БГТр, частини штабу, 4-ї роти, розвідки, танкової роти, польового вузла зв'язку та інженерно-саперного взводу. Група прибула на залізничну станцію Дачне, звідки вирушила за маршрутом Дачне-Березове-Стила. Їх зустрів командир 51-ї ОМБр Павло Пивоваренко. Прибувши в с. Стила, він із 4-ю ротою і двома екіпажами танків вирушив до Іловайська, а решта сил залишилася чекати наступну групу. Другий ешелон, в якому були 5-а рота, артилеристи, гранатометні взводи та медична служба, вирушив 23 серпня. Однак через недостатнє забезпечення зв'язком, хаос, пов'язаний з відсутністю достовірної інформації, погану координованість дій вище командування 51-ї ОМБр втратило контроль над особовим складом. Частина підрозділів не змогли вчасно прибути в с. Стила, тому що під час маршу виходила з ладу техніка. Інша частина, прийнявши бронетехніку українських військ за ворожу, піддалася паніці і відступила (*Стегніцький, 2017: 30-31*). Також на підсилення були відправлені ротно-тактична група 92-ї ОМБр та частина 42-го батальйону «Рух опору», які не змогли дістатися

пунктів призначення через ураження вогнем противника під час бойового маршу (Муженко, 2016. Іловайськ через призму часу. Частина 2).

У цій ситуації керівництво штабу прийняло рішення про організацію деблокади. Проте в оперативному резерві знаходилося близько 800 військовиків 95-ї аеромобільної бригади. Вони мали бути підсилені бійцями 79-ї аеромобільної бригади, яка після виведення з сектора Д на початку серпня перебувала на відновленні. Прибуття резерву затримувалося. 3-я БТГр 72-ї ОМБр, яка мала захопити відповідні рубежі для початку проведення військової операції «Виведення підрозділів ЗС України, НГ України та добровольчих батальйонів з оточення під Іловайськом» завдання не виконала. Тому операція була перенесена на 1-2 вересня (Аналіз ведення антитерористичної операції... 2015: 18).

Командування в Іловайську, опинившись у скрутному становищі, 28 серпня прийняло рішення розпочати переговори з російськими представниками на місці. Попри досягнуті домовленості, вихід «зеленим коридором» завершився розстрілом українських колон і величезними втратами (Павлюк, 2016: 37). Загальна кількість особового складу, яка виходила, складала близько 1600-1800 військовослужбовців. Загалом за весь період боїв за Іловайськ протягом 7-31 серпня загинуло 366 осіб, із яких під час виходу – 254, до того ж ще 17 не знайдено (Тинченко, 2017: 7).

На Луганському напрямку ЗСУ вдалося здійснити оперативний відхід, з виведенням особового складу й бойової техніки, залишивши повністю зруйнований аеропорт. А сили, які штаб АТО накопичив для деблокування іловайського угруповання, були застосовані для демонстраційних дій «у районі Маріуполя, який на той момент фактично залишався без прикриття і захисту» (Сурков, 2021: 377).

5 вересня 2014 р. Трестороння контактна група (посол ОБСЄ Х. Тальявіні, Л. Кучма, посол рф в Україні М. Зурабов, очільники «ДНР» і «ЛНР» О. Захарченко та І. Плотницький) підписали «План мирного врегулювання ситуації на Сході України» або так званий Мінськ-1, в основу якого лягли попередньо запропонований мирний план П. Порошенка та ініціативи В. Путіна (Перепелиця, 2017: 627).

Висновки. Збройна агресія рф проти України призвела до тимчасової окупації Криму й інспірування збройного конфлікту

на Донбасі. Українське військово-політичне керівництво з метою захисту суверенітету і територіальної цілісності оголосило про початок Антитерористичної операції. Це призвело до залучення до останньої ЗСУ, командування яких сформувало штаб АТО, відповідні структури управління та план звільнення окремих районів Донецької і Луганської областей. Його реалізація відбулася після невдалої спроби врегулювати конфлікт дипломатичними заходами. На початку серпня українські війська досягли значних успіхів і готувалися до оточення найбільших агломерацій. Проте зс рф із початком відновлення наступальних дій ЗСУ почали підготовчі заходи з метою контрнаступу проти останніх. Вони були завершені на початку серпня. Їх повномасштабне вторгнення призвело до загроз на кількох напрямках. Скориставшись оперативнотактичною слабкістю сил навколо Іловайська, російський агресор організував тут військову поразку, змусивши українське керівництво до переговорів і підписання Мінська-1.

Використані посилання

Александр Захарченко (2014). Інтерв'ю від 11.08.2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Dm7-mJA6KRc&t=370s> [Дата звернення: 27 червня 2022 р.].

Аналіз ведення антитерористичної операції та наслідків вторгнення Російської Федерації в Україну у серпні–вересні 2014 року (підготовлено Генеральним штабом Збройних Сил України спільно з Центральним науково-дослідним інститутом Збройних Сил України) (2015). Київ, 24 с.

Бенчук В., Грицюк В. (2019). Перші бої за Іловайськ в серпні 2014 року. Воєнно-історичний вісник НУОУ. Київ: НУОУ, Вип. 1 (31), С. 37-54.

Бенчук В. (2019). Доктрина Валерія Герасимова як віддзеркалення стратегічного військового плану РФ. Людина і техніка у визначних битвах світових воєн ХХ століття: зб. тез доп. Міжнар. Наук. Конф. 25-26 червня 2019 р. Львів: НАСВ, С. 77-79.

Біла книга антитерористичної операції на Сході України. (2014–2016) (2017). Київ: НУОУ, 162 с.

Боряк Г., Головка В., Даниленко В., Кульчицький С., Майборода О., Смолій В., Якубова Л., Янішевський С. (2016). 25 років незалежності: нариси історії творення нації та держави. Київ: Ніка-Центр, 796 с.

Бутусов Ю. (2014). Іловайськ. Фатальні рішення. Дзеркало тижня. Вип. № 40, С. 3.

Валерієв І. (2014). Донецький сепаратизм: все очень непросто. IPress.ua. URL: https://ipress.ua/ru/mainmedia/donetskyu_separatyzm_vse_ochen_neprosto_53471.html [Дата звернення: 27 червня 2022 р.].

Воротинцева М., Казанський Д. (2020). Як Україна втрачала Донбас. К.: вид. «Чорна гора», 326 с.

Головко В. (2015). Україна в умовах антитерористичної операції та російської збройної агресії (2014 р.). Український історичний журнал. Вип. № 3, С. 176-193.

Денисенко В. (2021). Формування та функціонування в Україні політичного режиму Віктора Януковича (2010–2014 рр.): монографія. Запоріжжя: вид. дім «Гельветика», 878 с.

Зиненко Р. (2016). Иловайский дневник. Харьков: «Фолио», 281 с.

Жирохов М. (2017). Хроніки вторження: когда реально русская армия вошла на Донбасс. Фраза.юа. URL: <https://frazua.com/analytics/262740-hroniki-vtorzhenija-kogda-realno-russkaja-armija-voshla-na-donbass> [Дата звернення: 27 червня 2022 р.].

Жучковский А. (2018). 85 дней Славянска. Нижний Новгород: Издательство «Черная сотня», 366 с.

МакФол М. (2020). Від холодної війни до гарячого миру: американський посыл у путінській Росії. Київ: Yakaboo Publishing, 496 с.

Муженко В. (2016). Іловайськ через призму часу. Ч. 1. Обстановка у секторі «Д» у липні-серпні 2014 року. Ukrainian Military Pages. URL: Іловайськ через призму часу: Частина 1, 2, 3 - Myrotvorets News [Дата звернення: 27 червня 2022 р.].

Муженко В. (2016). Іловайськ через призму часу. Частина 2. Рішення командування, бойові дії. Ukrainian Military Pages. URL: Іловайськ через призму часу. Частина 2. Рішення командування, бойові дії (ukrmilitary.com) [Дата звернення 27 червня 2022 р.].

Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю з Д. Кулішом – командиром окремого взводу снайперів батальйону «Донбас» (записано 13.02.2018).

Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю із Р. Онищенко – заступником командира батальйону «Шахтарськ» (записано 21.03.2018).

Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю із С. Семенченком – командиром батальйону «Донбас» (записано 18.03.2017).

Особистий архів Бенчука В. Інтерв'ю із С. Собком – командиром 1-ї БТГр 30-ї ОМБр (записано 27.04.2017).

Павлюк А. (2016). Іловайська трагедія 2014 р.: події та відповідальність. Харків: Центр стратегічних справ УГСПІ, 48 с.

Перепелиця Г. (2017). Україна – Росія: війна в умовах співіснування. К.: Видавничий дім «Стилос», 880 с.

Путін заявив, що спрямує в Україну свій «гуманітарний конвой» (2014). Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/11/7034565/> [Дата звернення 27 червня 2022 р.].

Російська військова техніка перетнула кордон України – іноземні журналісти (2014). Корреспондент. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/events/3406109-rosiiska-viiskova-tehnika-peretnula-kordon-ukrainy-inozemni-zhumalisty> [Дата звернення: 27 червня 2022 р.].

Снайдер Т. (2020). Шлях до несвободи: Росія, Європа, Америка. Львів: «Човен», 392 с.

Собчак живьём (2014). Александр Бородай 12.11.2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ON0okrSYu7M> [Дата звернення: 27 червня 2022 р.].

Стегніцький Р. (2017). Організація та бойова діяльність 2-ї батальйонно-тактичної групи 51-ї окремої механізованої бригади у серпні 2014 року, спогади учасника. Війна на Донбасі 2014–2016 рр: зб. наук. праць за матеріалами II Всеукр. наук. військ.-істор. конф., 20 квітня 2017 р. Нац. військово-історичний муз. України, Київ, С. 28-33.

Сурков О. (2021). Незавершена війна: Історія протистояння України з Росією в 2014-2015 роках. Київ: Вид. група КМ-БУКС, 480 с.

Тинченко Я. (2018). Львівський мартиролог 7-29(31) серпня 2014 року. Київ, 120 с.

Тинченко Я. (2014). Маринівка: стратегічна помилка з фатальними наслідками. Український тиждень. № 48. С. 7–9.

Глотов С., Глотова А., Воронова А., Руденко Ю., Пуятя Д. (2018). У вогняному кільці. Оборона Луганського аеропорту. Київ: Довженко Букс, 540 с.

References

Alexander Zakharchenko (2014). Interview 11.08.2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Dm7-mJA6KRc&t=370s> [Accessed June 27, 2022]. (rus.).

Analysis of the conduct of the anti-terrorist operation and the consequences of the invasion of the Russian Federation into Ukraine in August-September 2014 (prepared by the General Staff of the Armed Forces of Ukraine together with the Central Research Institute of the Armed Forces of Ukraine) (2015). Kyiv, 24 p. (ukr.).

Benchuk V., Hrytsyuk V. (2019). The first battles for Ilovaik in August 2014. Military-historical bulletin of the National Defense University named after Ivan Chernyakhovsky. Vol. 1 (31), P. 37–54. (ukr.).

Benchuk V. (2019). Valery Gerasimov's doctrine as a reflection of the strategic military plan of the Russian Federation. Man and Technology in Significant Battles of World Wars of the 20th Century: A collection of abstracts of reports of the International Scientific Conference, June 25-26, 2019. Lviv, P. 77-79. (ukr.).

White book of the anti-terrorist operation in the East of Ukraine. (2014–2016) (2017). Kyiv: Ivan Chernyakhovsky National University of Defense, 162 p. (ukr.).

Boryak G., Golovko V., Danylenko V., Kulchytskyi S., Maiboroda O., Smolii V., Yakubova L., Yanishevskiy S. (2016). 25 years of independence: essays on the history of the creation of the nation and the state. Kyiv: Nika Center, 796 p. (ukr.).

Butusov Y. (2014). Ilovaik. Fatal decisions. Mirror of the week. No. 40, P. 3. (ukr.).

Valeriev I. (2014). Donetsk separatism: everything is very difficult. IPress.ua. URL: https://ipress.ua/ru/mainmedia/donetskyj_separatyzm_vse_ochen_neprosto_53471.html [Accessed June, 27 2022] (ukr.).

Vorotyntseva M., Kazanskyi D. (2020). How Ukraine lost Donbas. K.: Black Mountain Book Publishing House, 326 p. (ukr.).

Golovko V. (2015). Ukraine in the conditions of an anti-terrorist operation and Russian armed aggression (2014). Ukrainian historical journal. No. 3, P. 176–193. (ukr.).

Denisenko V. (2021). Formation and functioning of Viktor Yanukovich's political regime in Ukraine (2010–2014): monograph. Zaporizhzhia: «Helvetika» Publishing House, 878 p. (ukr.).

Zinenko R. (2016). Ilovai diary. Kharkov: «Folio», 281 p. (ukr.).

Zhirokhov M. (2017). Chronicles of the invasion: when the real Russian army entered the Donbass. Phrase.ua. URL: <https://frazua.com/analytics/262740-hroniki-vtorzhenija-kogda-realno-russkaja-armija-voshla-na-donbass> [Accessed June, 27, 2022] (ukr.).

Zhuchkovsky A. (2018). 85 days of Slavyansk. Nizhny Novgorod: Black Hundred Publishing House, 366 p. (rus.).

McFall, M. (2020). *From Cold War to Hot Peace: The American Ambassador to Putin's Russia*. Kyiv: Yakaboo Publishing, 496 p. (ukr.).

Muzhenko V. (2016). Ilovaik through the lens of time. Part 1. The situation in sector «D» in July-August 2014. Ukrainian Military Pages. URL: Ilovaik through the prism of time: Parts 1, 2, 3 - Myrotvorets News [Accessed June 27, 2022] (ukr.).

Muzhenko V. (2016). Ilovaik through the lens of time. Part 2. Decisions of the command, combat operations. Ukrainian Military Pages. URL: Ilovaik through the lens of time. Part 2. Command decisions, combat operations (ukrmilitary.com) [Accessed June, 27, 2022] (ukr.).

Personal archive of V. Benchuk. Interview with D. Kulish, commander of a separate sniper platoon of the «Donbas» battalion (recorded on February 13, 2018). (ukr.).

Personal archive of V. Benchuk. Interview with R. Onishchenko, deputy commander of the Shakhtarsk battalion (recorded on March 21, 2018). (ukr.).

Personal archive of V. Benchuk. Interview with S. Semenchenko, commander of the "Donbas" battalion (recorded on March 18, 2017). (ukr.).

Personal archive of V. Benchuk. Interview with S. Sobko, commander of the 1st BTGr of the 30th OMBr (recorded on April 27, 2017). (ukr.).

Pavlyuk A. (2016). Ilovai tragedy of 2014: events and responsibility. Kharkiv: Center for Strategic Affairs of the UGSPL, 48 p. (ukr.).

Perepelitsa G. (2017). *Ukraine – Russia: war in conditions of coexistence*. K.: Stylos Publishing House, 880 p. (ukr.).

Putin announced that he was sending his «humanitarian convoy» to Ukraine (2014). Ukrainian Pravda.

URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2014/08/11/7034565/> [Accessed June, 27, 2022] (ukr.).

Russian military equipment crossed the border of Ukraine - foreign journalists (2014). Correspondent. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/events/3406109-rosiiska-viiskova-tehnika-peretnula-kordon-ukrainy-inozemni-zhurnalsty> [Accessed June, 27, 2022] (ukr.).

Snyder T. (2020). *The road to unfreedom: Russia, Europe, America*. Lviv: Choven, 392 p. (ukr.).

Sobchak is alive (2014). Alexander Boroday 12.11.2014. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=ON0okrSYu7M> [Accessed June, 27, 2022] (rus.).

Stegnitsky R. (2017). Organization and combat activities of the 2nd battalion tactical group of the 51st separate mechanized brigade in August 2014, memories of a participant. The war in Donbas 2014-2016: coll. of science works based on the materials of the II All-Ukrainian of science military history conf., April 20, 2017. National. military-historical music of Ukraine. Kyiv, 28-33 pp. (ukr.).

Surkov O. (2021). *Unfinished War: History of Ukraine's confrontation with Russia in 2014–2015*. Kyiv: KM-BUKS Publishing Group, 480 p. (ukr.).

Tynchenko Y. (2018). Ilovaik martyrologist 7-29(31) August 2014. Kyiv, 120 p. (ukr.).

Tynchenko Y. (2014). Mariniivka: a strategic mistake with fatal consequences. Ukrainian week. No. 48, P. 7–9. (ukr.).

Glotov S., Glotova A., Voronova A., Rudenko Y., Putyat D. (2018). *In the ring of fire. Defense of Luhansk airport*. Kyiv: Dovzhenko Buks, 540 p. (ukr.).

Benchuk V., Trofimovych V.
GENERAL OPERATIONAL SITUATION IN THE ATO ZONE
(AUGUST 2014)

The article analyzes the operational situation in the area of the Anti-Terrorist Operation on the eve of the invasion of the battalion-tactical groups of the Armed Forces of the Russian Federation on mainland Ukraine in August 2014. It is noted that after the occupation of the Crimean peninsula, the Kremlin concentrated its military and political resources on the territory of the so-called "Novorossiia". This led to a socio-political confrontation, which after the military intervention of the Russian group led by I. Strelkov ("Ghirkin") turned into an armed conflict. In order to protect sovereignty and territorial integrity, Ukraine announced the start of anti-terrorist operation, forming the appropriate headquarters, the management of which was transferred to the army command. Attempts to settle the situation by political means on the part of the Ukrainian leadership were unsuccessful. Therefore, the Armed Forces of Ukraine and other law enforcement agencies began to liberate temporarily occupied territories. This threatened the Russian occupation administrations of the DNR/LNR with defeat. As a result, official Moscow decided to conduct a joint military operation of its regular troops with militants against the combined forces of the ATO. Therefore, the armed aggression of the Russian Federation against Ukraine led to the temporary occupation of Crimea and inspired the armed conflict in Donbas. In order to protect sovereignty and territorial integrity, the Ukrainian military-political leadership announced the start of the Anti-Terrorist Operation. This led to the involvement in the latter of the Armed Forces, whose command formed the headquarters of the ATO, the relevant management structures and the plan for the liberation of certain districts of Donetsk and Luhansk regions. Its implementation took place after an unsuccessful attempt to settle the conflict through diplomatic measures. At the beginning of August, Ukrainian troops achieved significant success and were preparing to encircle the largest agglomerations. However, the Armed Forces of the Russian Federation, with the beginning of the resumption of offensive actions of the Armed Forces of the Russian Federation, began preparations for a counteroffensive against the latter. They were completed in early August. Their full-scale invasion led to threats on several fronts. Taking advantage of the operational and tactical weakness of the forces around Ilovaisk, the Russian troops organized a military defeat here, forcing the Ukrainian leadership to negotiate and sign Minsk-1.

Keywords: ATO, armed conflict, operational situation, Russian Federation, Ukraine.